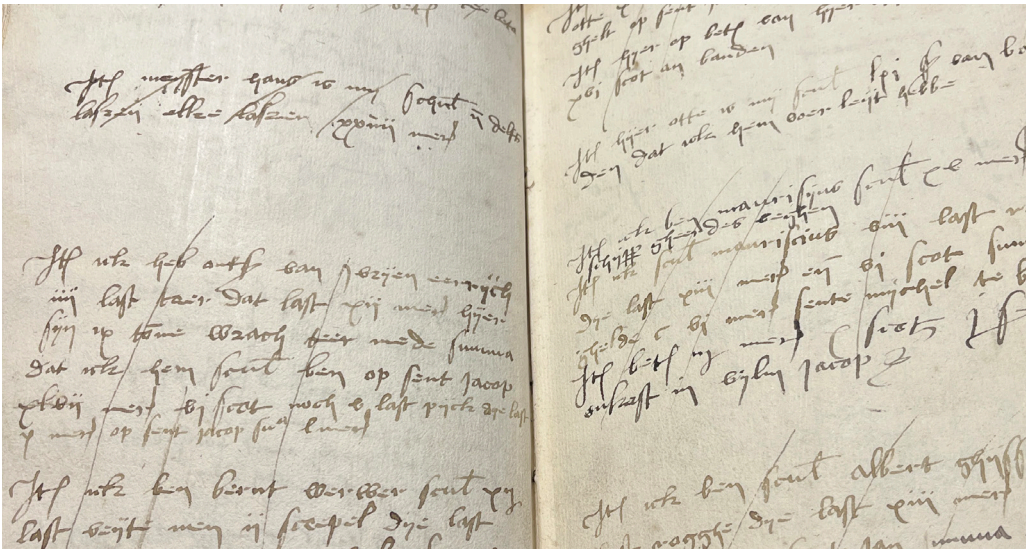
Skript
HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Column: Een gedachte-experiment met Reyer Dircxz.
Auteur: Gabri van Tussenbroek
Verschenen in Skript Historisch Tijdschrift, jaargang 48.3, pp. 40-42.
© 2026 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam
p-ISSN: 0165-7518
e-ISSN: 3051-2506

Skript Historisch Tijdschrift is een onafhankelijk wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

EEN GEDACHTE-EXPERIMENT MET REYER DIRCXZ

Gabri van Tussenbroek

Afbeelding 1: Renteboek van koopman Reyer Dircszoon met daarin de inkoop- en verkoopuitgaven opgesteld van de oosterse handel (Lübeck en Dantzig) te Amsterdam. 1485-1490. Stadsarchief Amsterdam, Archief van de Gasthuizen (toegangsnummer 342), inv.nr. 2130.

Stel, mijn naam is Reyer Dircxz, ik ben in 1464 in de Amsterdamse Kalverstraat geboren en ik vaar in 1487 voor het eerst van mijn leven naar Gdansk. Wat neem ik dan mee? In ieder geval mijn koopmansboekje, dat nog steeds in het Amsterdamse Stadsarchief wordt bewaard. Reyer ging per schip naar de Oostzee en nam handelswaar als textiel, wijn en zout mee. Hij kocht in Lübeck en Gdansk graan, hout en andere zaken, die hij in Holland weer kon verkopen. Van elke transactie noteerde hij met wie hij zakendeed, om welke hoeveelheid het ging, wat de prijs was en of er al betaald was of niet. Was een transactie afgehandeld, dan ging er een streep door de post in het boekje.

Dankzij dit bewaard gebleven boekje is het mogelijk een reconstructie te maken van de handel van deze Amsterdammer aan het einde van de vijftiende eeuw. De economisch historicus N.W. Posthumus heeft dat in 1953 al laten zien in *De Oosterse handel te Amsterdam*. Maar daarmee zijn we nog allerminst bij het leven dat Reyer leidde, op het schip waarmee hij voer, bij de navigatie-instrumenten van de schipper en bij de mensen die hij ontmoette. Om nog maar te zwijgen over de vraag wat voor man hij was; hoe zijn stem klonk, of hij groot was of klein, blijmoedig of juist somber.

Wanneer we ons bij wijze van gedachte-experiment voorstellen hoe het

leven van Reyer was, dan is de beperking dat we niet weten welke bronnen we missen. Welke zaken zijn nooit meer te achterhalen? Welke blinde vlekken hebben we? Welke fouten maken we bij het nadenken over het leven in de middeleeuwen? Een van de moeilijkste aspecten bij het schrijven van mijn boek *De onzekere wereld van Reyer Dircxz* was het moeten vergeten van onze eigen tijd. Neem bijvoorbeeld communicatie: Reyer moet ontelbare brieven hebben geschreven en berichten hebben achtergelaten bij het Paalhuis (het havenkantoor op de kop van het Damrak), in herbergen in den vreemde en bij bevriende handelaren. Voor ons lijkt dat tegenwoordig vreselijk omslachtig, maar voor Reyer was dat niet zo. Hijzelf zal nooit hebben gedacht dat hij in een onhandige, primitieve wereld leefde.

'Primitieve' omstandigheden heersten in feite ook in mijn eigen studietijd aan het begin van de jaren negentig. Er was geen internet, geen weeralarm, geen navigatie-app en er bestond geen e-mail. Communicatie ging per telefoon of per brief. Canvas moest nog worden uitgevonden, van AVG had nog niemand gehoord en uitslagen van tentamens werden op een briefje op het prikbord gehangen, waar iedereen kon zien of je aan de verwachtingen had voldaan. Als je literatuur nodig had, ging je naar de bibliotheek, waar je – als je geluk had – boeken van de studieplanken kon pakken die waren klaargezet om uit te kopiëren. Toch had ik absoluut niet de indruk dat ik in een wereld leefde die achterliep. Integendeel.

Mijn eerste werkstukken schreef ik op een mechanische typemachine. Voetnoten werden handmatig toegevoegd, nadat ik daarvoor met de hand een kladversie had gemaakt zodat ik ongeveer wist hoe het uiteindelijke resultaat eruit zou moeten zien. Zoals Reyer Dircxz niet op het idee kwam om via een digitaal scherm met zijn zakenpartners te overleggen, zo kwam ik als student niet op het idee de computer het denkwerk voor me te laten doen. Juist daarom raakte ik doorkneed van het echte academische ambachtswerk.

Terugdenkend aan die tijd, die nog helemaal niet zo lang geleden is, komt het me tegenwoordig wel allemaal hopeloos ingewikkeld en omslachtig voor. Ik raadpleegde dikke bibliografische handboeken als ik literatuur wilde vinden. De bibliotheek beschikte gelukkig wel al over een – traagwerkende – digitale catalogus, maar voor het aanvragen van een boek moest aanvankelijk met de hand een briefje worden ingevuld. De baliemedewerker moest dan eerst controleren of mijn handschrift wel leesbaar was.

Achteraf blijkt het erg ingewikkeld je voor te stellen hoe het leven er ooit uitzag, zelfs als het over je eigen leven gaat. En nog moeilijker dat je indertijd geen moment op het idee kwam dat het anders en makkelijker zou kunnen; dat er hulpmiddelen zouden komen om in een mum van tijd publicaties op te roepen, digitaal archieven te kunnen raadplegen, en om met behulp van computers data te analyseren. Nu we deze verworvenheden hebben, maken we er vanzelfsprekend ook gebruik van. Reyer Dircxz zou zijn administratie tegenwoordig niet meer in een onooglijk boekje schrijven, of met muntgewichtjes proberen vast te stellen wat de waarde van vreemde valuta was wanneer hij geld ontving van een onbekende handelaar.

Toch zou hij een groot probleem hebben als zijn bestanden werden gehackt. Zoiets als wanneer zijn boekje ergens in Lübeck of Gdansk zou zijn gestolen. En zou ik een probleem hebben gehad als ik tijdens mijn studie de computer voor een deel het werk had laten doen? Mijn docenten hoefden daar indertijd niet over na te denken, omdat de techniek eenvoudigweg nog niet bestond. Voor notoire AI-misbruikers van nu lijkt mij daarom een goede oplossing te bestaan: werkstukken worden gewoon weer zoals vroeger op een ouderwetse typemachine

geschreven. En als bewijsstuk wordt een handgeschreven kladversie meegeleverd.

En Reyer Dircxz? Zijn leefwereld verschilde in vrijwel alles van die van ons. Maar als we de uiterlijkheden en materiële omstandigheden buiten beschouwing laten, dan blijven de dingen over die er echt toe doen. Op zo'n moment wordt het verleden verrassend vertrouwd, al is dat misschien een treurige constatering. Reyers gedachten waren bij dezelfde zaken die tegenwoordig het nieuws beheersen: de invloed van de internationale handel op de prijzen, het belang van goed en stabiel bestuur, de wispelturigheid van slechts enkele machthebbers, oorlogsdreiging, en de invloed van klimaat, voedselzekerheid en inflatie.

Dus stel, mijn naam is Reyer Dircxz, en ik ben in 1464 in de Amsterdamse Kalverstraat geboren. Dan ziet mijn leven er – los van uiterlijkheden – eigenlijk helemaal niet zo heel anders uit dan ons leven van nu.

Gabri van Tussenbroek is specialist bouwhistorie bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en hoogleraar bouwhistorie aan de UvA. In april 2026 verscheen bij Uitgeverij Prometheus De onzekere wereld van Reyer Dircxz. Fortuin en rampspoed van een Hollandse koopman 1485-1490.